

EURÓPAISÁG ÉS REGIONÁLIZMUS

Ki tagadja, hogy az európai irodalmak mindinkább iparkodnak lerázni közös hagyományait, megszabadulni a klasszikus gyökerektől, melyekből szétágaztak? Ahogy a szétterpedt banánfa ágai, új meg új helyütt ereszkedvén a földre, elfeledkeznek a százados törzsről s maguk szeretnek új, kis törzsekké válni... Mégis: ez az erdő egyetlen fából lett, s minden mai, nemzeti vagy egyéb irodalom csak egyetlen nagy európai irodalomnak regionális hajtása lehet.

A modern nacionalista életnézet, – mely maga is egységes és mintegy nemzetközi áramlat – nem téveszthet meg senkit efelől: a soknyelvű Európában egyetlen és egységes szellem él. E világrész ádáz küzdelmei már régóta nem idegen és összeférhetetlen kultúrák mérkőzését jelentik, hanem valószínű testvérharcok és belvillongások. Az „európai” rég egységes típus, és szinte máris egy nagy nemzet, ugyanazon neveléssel és hagyományokkal: s nemzeti kultúráink tulajdonképp mind csak ugyanazon kultúra egyes dialektusai.

Ennek az egységes nagy kultúrnemzetnek tagja a magyar is. A mai magyar ember lelkivilága nagyjában azonos avval, amit európai lelkiségnek szokás nevezni; s irodalmunk legelső kezdeteitől fogva mindmáig Európa vallását hirdeti, s ezt az európai lelkiséget fejezi ki, melyet részben maga teremtett és munkált. Európa vallása sokat változott e hosszú idő alatt: a magyar szellem vele ment jóban, rosszban. Végigcsinálta a reformációt és ellenreformációt, a fölvilágosodást és az Érzelem vallásának azt a forradalmát, amit romantícizmusnak neveznek. Európai volt még akkor is és abban is, ahogyan nemzeti akart lenni: mert nemzeti iránya is az európai *credónak* egy áramát követte. A magyar irodalom az európai irodalomnak egy része s jövőjéről nem szólhatunk úgy, hogy az egész európai irodalom jövőjére ne gondoljunk.

Ezt a jövőt ma nehéz meglátni. Ki mondja meg egy holtpontra jutott kerék „lend-irányát”? A háborúelőtti Európa szellemét a Tudomány vallása dominálta. Ez a vallás különös, igehírdetés-nélküli irodalmat teremtett: míg minden addigi, még a fölvilágosodás korának ateista irodalma is, lényegében igehírdető volt. Nem mintha az igeáram evvel megakadt volna. Paradox kifejezve, maga az igehírdetés-nélküliség hirdetett új ígét. Érdektelenül, ideális cél és gyakorlati szándék nélkül szembenézni a világ tényeivel és jelenségeivel; semmi mást nem keresni, mint csupasz igazságukat s a formálni való szépséget; hősiezen elfogadni ezt a sívárnak és kilátástalannak tetsző világot, sőt magasabb gyönyört csiholni belőle: ez is vallás volt a művész számára, a világnézetnek ez a tagadása is világnézet, hősi és mártirikus!

De az ilyen világnézet csak kétféle utat enged a jövőnek: s mindenikük zsákutcába vezet. Egyik a *l'art pour l'art*, az Élet fölött álló s abban hatástalan, „impassibilis” művészkedés, ami oly hamar rossz hírre jutott a fiatalabb generáció előtt. Másik: mennél meztelenebb és kegyetlenebb vallomás és leleplezés az Életről, ami pedig végső következtében az irodalmat az emberi lélek szennyestládájává teszi, s régi szellemi magasságaiból kilátás-

talánul kizárja. Mert ennek az irodalomnak az a tragikuma, hogy csak a rosszindulat viheti közel az Élethez: folyton annak bűneiben és szennyében kényszerül vájkálni, ha egyáltalában hatni kíván rá – mihelyt ezt nem tenné, hideg l'art pour l'art ba esik vissza. Így áll elő az a különös tény, hogy az író, mennél jobban az Élet szerelmesének és áhítatosának vallja magát, annál feketébb és piszkosabb színekben festi le azt: ahogy igazán nincs rajta semmi szeretnivaló. Mint egynémely öreg kisasszonyok: egyetlen lehetőségére kapcsolatba jutni a világgal az, ha rosszat mond róla; az Irodalom trónjára a Pletyka istennője ül. Szinte az egész irodalom valami nyilvánosság előtt űzött magasabb rangú pletykázássá válik: leleplezzük felebarátaink titkos kis aljasságait, vagy perverzül magunkról pletykázunk, mentül meztelebbe állva a világ elé, sőt mentül szennyesebben, esetleg hazudott szennyekkel. Így az író és műve legalább némi pletyka-anyagot ad az Életnek; s a közönség megmaradt kevés érdeklődése az irodalom iránt főleg ennek a pletykaanyagának szól; revük helyett irodalmi pletyka-közlönyök gyűlnek a művelt olvasó asztalán. Nemcsak nálunk, mindenütt így van ez.

Természetes, hogy az irodalmi ifjúság köreiben mind hangosabbá válik a reakció, mely e művészkedő vagy pletykairodalommal szemben az életbe kapcsolódó harcok irodalmat sürget: holott nem arról van szó, hogy a harc mozgásrugója hiányoznék, a tendencia érdekforrása. Az irodalom igazi mozgása nem a külső harc, nem a különböző pártok, jobb- és baloldalak erőviszonyainak változása. Szomorú az az irodalom, amely az Emberiség szellemi és vallási kataklizmáiról csak a Politika gyanús alakjában vesz tudomást, a pártok és harc igényeihez leegyszerűsítve. Nem életet és szabadságot hoz, sőt ellenkezőleg, az író horizontját egy-egy pártba zárva, az írói szabadságot egészen újmódon csonkítja. Régen csak a kor egyetemes vállalása s erkölcsi elfogultságai álltak az író szavai elé tiltó kerítésül; ma a párt-hűség emel öntudatlan korlátokat; mert melyik párt nem tartja magától-értetőnek, bármennyire hirdesse is a szabadságot, hogy ez a szabadság, csak addig érhet, míg a párt egyéb dogmái engedik? Biztos, hogy a legkülömb írók gyakran börtönnek érzik a saját pártjukat: ezért van annyi írói aposztázia napjainkban. De az aposztázata, magával hithagyása tényével, nyomban az ellenpárt karjaiba esik, melyek nemkevésbé súlyos bilincsként fonják körül. Dante „magából csinált pártot magának”: de melyik író teheti ezt meg ma? Pártban fojtó a lég; ám párton kívül teljesen hiányzik. Okosabb az író, ha kitart hűséggel pártja mellett: dogmáit mintegy hallgatólagosan en bloc elfogadja, s egyebekben a kort izgató nagy és kényes kérdéseket lehetőleg kikapcsolja munkásságának áramköréből.

De lehet-e csodálni, ha mozgása elakad s érdeke megapad az irodalomnak, mely ekként kasztrálja magát: melyből kimaradt az eszmék és szellem igazi élete, az Emberiség eleven vallásának lélekzete? A kor szellemi élete belül zajlik, a lelkekben és egyéneken, s az irodalom igazi mozgása, ahogy mondtuk, nem a külső harc, hanem a belső forrongás. Belső forrongás pedig csak ott lehet, ahol az Ember problémái az Íróban egyéni életet élnek: ahol az író fontos dolgokról beszél és beszélhet, pártoktól és politikától függetlenül. Hány író van, aki így mer nyúlni a mai lélek igazi problémáihoz – ahogy egyénileg átélte, nem, ahogy pártja dogmái azokat már eleve megoldották. Mert a legtöbb mai író számára a problémák már eleve

megoldva, s szinte jó, hogy modern irodalmunk antiintellektuálista irányzata minden további gondolkodástól egyszerűen fölmenti.

Így állt elő az a helyzet, amelyben egy francia író már azon panaszkodik, hogy az irodalom az emberiség szellemi életével szinte minden kapcsolatot megszakított.

Azelőtt az emberi szellem – az Emberiség kollektív gondolatfolyama – élt az irodalomban. Most ez a gondolatfolyam él külön, – mert nem halt meg – s az Irodalom él valami látszat-életet külön. Látszat-életet: mert az igazival való lényegi kapcsolata megszűnt, s mennél inkább akar a „tömegekre” hatni, annál érezhetőbb, hogy a kevesek időtöltésévé ereszkedett. Így vesztette el régi nagyságát s szerepét, s vált kapkodóvá, hogy azokból kétségbeesett és erőszakos próbálkozásokkal valamit visszaszerezzen. S így érthető, hogy ma, amikor az irodalmi termés és a közönség művelődése sohasemsejtett módon föllendült, amikor a tehetségnek minden alkalma megvan, hogy önmagát megtalálja, s amikor a jó írók oly nagy számban jelennek meg napról-napra az irodalmi színen, hogy nincs kritikus, aki számontartsa s nem csoda, ha a közönség tájékozatlanná válik: ugyanakkor a nagy írók faja, akikben az Emberiség agya lüktetett, szinte kihaltak látszik egész Európában.

Mert maga az irodalom kicsi dologgá s még a jó irodalom is jelentéktelenné lett.

Különös tény, s a kritikus, ha egyszer ráébredt, riadtan kérdezi: hogyan lehetséges egyáltalán? Hogyan tudja az író ma egyáltalában elkerülni, amit századokon át fő hivatásának érzett: hogy az Embert izgató nagy problémákat átérezze és átgondolja? Mi nyugtatja meg lelkiismeretét ebben a felelősségtől való félelemben? S miről tud beszélni még, ha a legfontosabakról nem beszél?

A francia kritikus, akit az imént idéztem, válaszként az európai irodalmak mind kimondottabb regionálizmusára hivatkozik. S bizonyos, hogy mindig több lesz az olyan író, aki az egész Emberiség helyett csak egy nemzettel – vagy esetleg csak egy fajjal, egy népréteggel, egy társadalmi osztállyal szemben érzi magát felelősnek. S nem a régifajta nemzeti írókra gondolok itt, akiknek tipusa nálunk egy Széchenyi vagy Vörösmarty vagy Petőfi. Bennük más felelősség élt: ők egy nemzetért érezték magukat felelősnek az Emberiség előtt. Ez bizonyosan nem regionálizmus; de regionálizmus a mai Irodalom termésének 99 százaléka, mert az az egyetlen ambíció szülte, hogy egy nemzet, egy faj, egy népréteg vagy társadalmi osztály életéről, erkölcsi és gondolatvilágáról mennél hívebb és mennél immanensebb képet, leleplezést, vallomást adjon. Ilyenformán az író, aki nem tud vagy nem mer fontosat mondani az Embernek és az Emberről: mond legalább valami fontosat egy kisebb közösségnek, vagy egy kisebb közösségről. (Jó író dolga, – de nem a nagy íróé.)

Könnyű volna ebben a regionálizmusban korunk irodalmának centrális betegségét látni, s valami veszélyes tendenciát az egységes európai kultúra mozaikszerű fölaprózódására; – nem álltunk-e s nem állunk-e még ma is egy új, szétszakadt barbárság meredélypartjain? De mily naiv lenne, megrovással illetni e regionálizmust, hadat üzenni annak, ami szükséges és kikerülhetetlen s mint a szellemi élet kórai általában, csak önmagának orvos-

sága lehet! Korholni itt, vagy éppen vezetni akarnom és kitanítani az Irodalmat, annyi volna, mint Mucsának a cárt! Minden, amit adhatunk, csak a diagnózis, és némi prognózis: hol és hogyan csillog lehetőség, hogy a betegség meggyógyítsa magát, s e nyilvánvaló regionálizmus, mely szétdarabolja és elsekélyesíti keresztény Európánk XX. századának irodalmát, önmagából termelhesse ki az új lelket, mely ismét eggyé és nagygyá teszi?

Ez a lehetőség nem hiányzik. S itt nyílik alkalom a magyar irodalom lehetőségeire is gondolni, s várható, bármily szerény, szerepére...

Érdeklődéssel olvastam az Erdélyi Helikon egyik közeli számában azt az elméletet, mely szerint a mai Európa lelke önmagának igazán egységes és termékeny kifejezéséhez csak éppen a mai országok kultúráinak még kisebb, regionális kultúrákra való szétbomlása, „önmagukat szabadon kifejező regionálizmusok” útján juthat el. „Előbb szét kell törni a műegységeknek a lehető legkisebb darabokra, hogy egy új és összegezítő szellemi áramlat megcsinálja belőlük a valódi egységet.”

E sorokkal szemben, melyek az erdélyi irodalom önigazolásaként hangzanak, bizonytal sok ellenvetést lehetne tenni, ha általános történeti elvül akarnók fölállítani. Hisz a kultúra aktuális egységei nem azonosíthatók a politika műegységeivel; s a belőlük kiszakadt kisebb „regionálizmusok” eddig alig mutattak törekvést vagy erőt, hogy magasabb egység termékeny komponenseivé testvérüljenek.

De mi mást jelent és bizonyít az idézett mondat, mely erdélyi író tolla alatt született meg s erdélyi írók vívódásait fejezi ki, mint éppen azt, hogy az erdélyi lélek lényegesebb európai mondanivalók felé vágyik, s nem akar regionálizmusába, mint egy kényelmes mentsvárba, bezárkózni?

Kétségtelen, hogy ez a vágy nem csak az erdélyi lélekben van meg, hanem megvolt az egész magyar kultúra szellemében, annak legrégebb századaitól.

A magyar kultúra nyugati szellemet oltott egy keleti nyelvbe; a magyar lélek majd ezer év óta ingaként lebeg a Nyugat és Kelet közt; a magyar szem, mint egy boldogtalan szerelmes szeme, daccal, makacsul, reménytelenül csügg Nyugat fényeiben, vágy és gyűlölet szimultán lobogásával... Nincs Európában irodalom, melynek számára a saját regionálizmusa előbb, égetőbb, fájóbb problémát jelentene, mint a magyarnak. De talán, ahol ennyire fáj és él ez a probléma, ott kétszeres joggal lehet remélni, hogy a regionálizmus önmagából növeszthet ki valamit, ami több nála, valamit, ami nem csupán partikuláris érdekű, ami az embert és a mai embert mélyen és lényegesen érintheti. A mai Emberség sorsának gyökeréhez bizonytal annak az irodalomnak van legtöbb kilátása hozzáférkőzni, amely Nemzet és Ember viszonyát legforróbban átéli önmagában; s a kulturális válság gyökeréhez az ér, amelyiknek számára a saját partikulárizmusa legvitálisabban vált problémává. S itt van a kis irodalmak reménye, hogy fontosat és izgatót mondhasanak ma, amikor a nagyok is alig tudnak ilyent mondani. S itt elsősorban a magyar szellemé: melyet különleges helyzete s egész története predestinált, hogy különös intenzitással élje át az emberi és regionális kultúra összeütközésének akut drámáját.

S köztünk magyarok közt is, ki ismerheti erősebb és tragikusabb ízét e könnyes élménynek, mint, amit ismer az erdélyi lélek? És ez az érzés adja meg talán az erdélyi irodalmi mozgalomnak erősítő, kincses öntudatát.

BABITS MIHÁLY.